

Innehåll

Redovisning av uppdrag om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen	2
1. Inledning	2
2. Insatser och stödmaterial	3
2.1 Kurser	5
2.2 Utbildningspaketet skola-arbetsliv	8
2.2.1 Syfte.....	8
2.2.2 Innehåll.....	9
2.2.3 Lärosätenas processtöd	9
2.2.4 Deltagande i utbildningspaketet skola-arbetsliv	10
2.2.5 Uppföljning av utbildningspaketet skola-arbetsliv	10
2.2.6 Riktade utbildningsdagar.....	11
2.2.7 Utveckling av utbildningspaketet skola-arbetsliv	12
2.2.8 Utbildningspaket för beslutsfattare	12
2.3 Processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare.....	13
2.4 Studie- och yrkesvägledning och digitalisering	14
2.5 Stödmaterial	15
2.6 Föreläsningar och workshops	15
2.7 Prao - praktisk arbetslivsorientering.....	15
3. Samverkan.....	16
3.1 Samverkan inom Skolverkets olika uppdrag	16
3.2 Samverkan med lärosäten	17
3.3 Referensgrupp med studie- och yrkesvägledare	18
3.4 Samverkan med de regionala kompetensplattformarna	18
3.5 Forum för nationell samverkan med andra myndigheter.....	19
3.6 Ett nationellt forskarnätverk	19
4. Uppföljning och utvärdering av studie- och yrkesvägledning.....	20
4.1 Uppföljning av Riksdagens utvärdering- och forskningssekretariat	20
4.2 Skolverkets planerade kvalitativa utvärdering.....	21
5. Career management skills (CMS).....	21
5.1 En internationell konferens om CMS	21
5.2 Nordiskt samarbete om CMS - karriärkompetens	21
6. Reflektioner och utmaningar.....	22
7. Fortsatt arbete med uppdraget.....	24

Redovisning av uppdrag om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen

Härmed delredovisas uppdraget om att genomföra fortbildningsinsatser för att förbättra kvaliteten inom vägledningen¹, givet i regleringsbrev för budgetåret 2017:

Statens skolverk ska genomföra fortbildningsinsatser för främst studie- och yrkesvägledare för att förbättra kvaliteten inom vägledningen. Fortbildningsinsatserna ska inriktas mot att utveckla studie- och yrkesvägledningen med särskilt fokus på ökade kunskaper om arbetsmarknaden. Insatserna ska vidare fokusera på att stärka jämställdhetsperspektivet för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund. Fortbildningen ska främst gälla studie- och yrkesvägledningen inom grundskolan men kan också omfatta studie- och yrkesvägledningen inom gymnasieskolan och kommunal vuxenutbildning. Arbetet ska ske i samråd med Arbetsförmedlingen. Uppdraget ska delredovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) årligen senast den 15 mars och slutredovisas senast den 15 mars 2019.

1. Inledning

Studie- och yrkesvägledning är en mångfasetterad verksamhet och ett centralt verktyg för människors möjligheter att kunna göra medvetna utbildnings- och yrkesval. För att nå det övergripande målet med en jämlik utbildning och ett jämställt arbetsliv krävs kunskaper om vilka konsekvenser utbildnings- och yrkesval har för människors möjligheter till en plats på arbetsmarknaden såväl som karriär- och löneutveckling. I ledet att stärka jämställdhetsperspektivet blir det därför viktigt att skolan i samverkan med arbetslivet visar på alla de möjligheter som finns på arbetsmarknaden för att elever ska kunna välja utbildning och yrken utan att begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund.

Enligt de allmänna råden för studie- och yrkesvägledning² ska elever och studerande ges förutsättningar att göra väl underbyggda val. Kännetecknande för ett väl underbyggt val är god kännedom om sig själv och om valalternativen, kunskap om hur man fattar beslut och hur man genomför dem. Detta benämns valkompetens. Väl använd kan valkompetensen rusta individer för att göra medvetna och genomtänkta val och kan anpassas till efterfrågan på arbetsmarknaden och svara mot individuella intressen och behov. Därmed kan studie- och yrkesvägledningen bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta för elevers etablering på arbetsmarknaden.

¹ Regleringsbrev för 2017, U2016/01673/GV, U2016/01708/S, U2016/04154/GV m.fl., uppdrag 19.

² Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180

Skollagen³ ställer krav på studie- och yrkesvägledning. Elever i alla skolformer, utom förskolan och förskoleklassen, ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning inför val av framtida utbildnings- och yrkesverksamhet kan tillgodoses. Även den som avser att påbörja en utbildning ska ha tillgång till vägledning.

Skolverket, Myndigheten för Skolutveckling och Skolinspektionen har granskat och utvärderat studie- och yrkesvägledningen i den svenska skolan vid flera tillfällen⁴. Sedan 2005 är erfarenheterna bland annat att styrningen och ledningen av studie- och yrkesvägledningen behöver stärkas. Det har framgått tydligt att vägledningen på många håll är en lågt prioriterad verksamhet som inte betraktas som hela skolans ansvar och att eleverna inte får studie- och yrkesvägledning kontinuerligt under sin utbildning. Skolorna arbetar heller inte aktivt för att motverka begränsningar i elevernas studie- och yrkesval utifrån kön, social eller kulturell bakgrund.

Med fem års erfarenhet av insatser för att stärka och utveckla studie- och yrkesvägledningen i skolan, inom nuvarande regeringsuppdrag som startade 2013, är Skolverket än mera stärkt i sin uppfattning att väl underbyggda val minskar risken för avhopp och felval och att fler unga kan gå vidare till högre studier och arbete. Insatserna ger effekt där skolor ser studie- och yrkesvägledning som ett gemensamt uppdrag genom att lärare till exempel upplever att elevernas studiemotivation ökar. För att dessutom möta utvecklingen i samhället är tillgång till, och kvalitet i, studie- och yrkesvägledning viktig för att nå bättre balans mellan utbud och efterfrågan av kompetenser på arbetsmarknaden⁵.

I denna delredovisning ges en redogörelse för vad Skolverket har gjort under 2017 inom uppdraget att genomföra insatser för att förbättra kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen samt en kort beskrivning av vilka insatser som planeras.

2. Insatser och stödmaterial

Inom uppdraget genomför Skolverket flera olika fortbildningsinsatser som riktas till studie- och yrkesvägledare, lärare och rektorer i både kommunal och fristående verksamhet.

En strategi sedan starten har varit att aktivt försöka nå beslutsfattare, i första hand på förvaltningsnivån och rektorer men också på den politiska nivån då det visat sig

³ Skollag (2010:800)

⁴ Skolverket (2005). Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet, Skolverket (2007). Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan, Skolverket (2009). Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar. Västerås: Liber distribution, Skolinspektionen (2013). Studie- och yrkesvägledning i grundskolan. Kvalitetsrapport nr 2013:5 <https://www.skolinspektionen.se/sv/Beslut-och-rapporter/Publikationer/Granskningsrapport/Kvalitetsgranskning/Studie-och-yrkesvagledning-i-grundskolan/>

⁵ European lifelong guidance policy network (ELGPN)(2014). The evidence base on lifelong guidance-a guide to key findings for effective policy and practice; Lärarnas riksförbund (2012). Effekter av vägledning; SNS förlag (2016). Att välja utbildning, betydelse för individ och samhälle.

att kunskapen om studie- och yrkesvägledning och dess nytta brister eller varierar. Tidigare erfarenheter visar att studie- och yrkesvägledare har god kännedom om området men sällan har mandat att påverka hur vägledningen ska utformas och genomföras. Detta styrks i Lärarnas riksförbunds rapport⁶ från 2017 som beskriver de bristande förutsättningar som finns, när det gäller att behandla studie- och yrkesvägledningen som hela skolans ansvar.

Det framkommer också i olika undersökningar att eleverna saknat både kunskap om och vägledning inför framtidsval. Fryshusets rapport⁷ *"Dagens unga inte förberedda inför vuxenlivet"* visar att 7 av 10 unga saknar kunskap om arbetsmarknaden och att kontakten med vuxenvärlden är en avgörande faktor i deras tro på framtiden. UHR:s rapport⁸ *"Utbildning går i arv"* beskriver föräldrars påverkan inför högskolestudier. Vägledningen, som ska fungera kompensatoriskt, når inte ungdomar vars föräldrar inte har högskoleutbildning. Ungefär hälften i åldern 19–29 år minns inte att de fått vägledning i gymnasiet. I ett pågående projekt om karriärlärande⁹, initierat av Umeå universitet och Malmö universitet framgår också att eleverna önskar mera vägledning inte minst för att kunna orientera sig på arbetsmarknaden.

Lärare är därför en viktig målgrupp att nå för att arbeta med studie- och yrkesvägledning i undervisningen. I tidigare utvärderingar¹⁰ och i Skolverkets insatser möts vi av att målgruppen efterfrågar mer kunskap och verktyg för hur de kan arbeta med vägledningsfrågor i undervisningen utan att det ska öka deras arbetsbörda. Därför är det viktigt att de som styr, leder, organiserar och dimensionerar verksamheten tar sitt ansvar. Detta bekräftas också i den studie om styrning och organisation av den breda vägledningen som genomfördes 2016 av Malmö universitet¹¹. Vissa insatser inom uppdraget är riktade till alla skolformer och vissa i huvudsak till grundskolan. Följande insatser är aktuella:

- kurser, riktade till studie- och yrkesvägledare, skolledare och lärare,
- utbildningspaketet skola-arbetsliv riktat till lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare,
- stödmaterial utformade för lärare och studie- och yrkesvägledare,
- information riktat till beslutsfattare inom nämnd och förvaltning.

⁶ Lärarnas riksförbund (2017) Vägledning måste bli hela skolans ansvar.

⁷ (<http://www.mynewsdesk.com/se/fryshuset/pressreleases/ny-rapport-dagens-unga-inte-foerberedda-infoer-vuxenlivet-2328279>)

⁸ <https://www.uhr.se/publikationer/Rapporter/utbildning-gar-i-arv/>

⁹ Pågående projekt om karriärlärande i grundskolan. Umeå universitet och Malmö universitet (Lovén, intervju 2018)

¹⁰ Skolverket (2007). Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan och Skolinspektionen (2013). Studie- och yrkesvägledning i grundskolan, Kvalitetsgranskningsrapport no 2013:5.

¹¹ Malmö universitet (2016). Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier.

2.1 Kurser

Inom ramen för uppdraget att genomföra fortbildningsinsatser för att öka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen har Skolverket under 2017 fortsatt att via olika lärosäten erbjuda ett antal kurser. Syftet med samtliga kurser är att stärka studie- och yrkesvägledningen genom att öka kunskapen om området och skapa verktyg för utveckling.

Studie- och yrkesvägledare, såväl som lärare och skolledare efterfrågar fortbildning inom studie- och yrkesvägledning och flera av kurserna erbjuds återkommande varje termin. Under året har fyra olika kurser genomförts på Malmö universitet, tre på Umeå universitet samt en kurs vardera på Stockholms universitet och Mälardalens högskola. Det har varit stort intresse från såväl studie- och yrkesvägledare som lärare att delta i samtliga kurser. Även andra professioner inom elevhälsan har deltagit i vissa kurser. De kurser som fördjupar kunskapen om migrationens villkor och mötet med nyanlända elever och vuxna har varit särskilt efterfrågade. Kurserna riktar sig till alla aktuella skolformer¹².

Tabell 1. Fortbildningskurser 2017

Kurs	Malmö högs-kola	Stockholms uni-versitet	Umeå universitet	Mälardalens högs-kola
Migration, nyan-lända och vägled-ning	62	-	-	-
Att vägleda nyanlända vuxna	25	-	-	-
Normkritisk pedagogik för vägledning	50	-	-	-
Studie- och yrkesvägledning i en ny tid	-	45	-	-
Studie- och yrkesvägledning i migration	-	74	-	-
Kreativa vägledningsmetoder	-	-	21	-
Ledarskap i grupp-vägledning	-	-	17	-
PATH-metod i vägledning	-	-	18	-
Kreativ processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare	-	-	-	312

¹² Studie- och yrkesvägledning gäller för skolformerna grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, kommunal vuxenutbildning, särskild utbildning för vuxna och utbildning i svenska för invandrare. Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180

Totalt antal deltagare	137	119	56	312
------------------------	-----	-----	----	-----

I kursen *Migration, nyanlända och vägledning* utmanas deltagarna i att bli medveten om sitt eget agerande, sina förutfattade meningar och vilken inverkan detta har på eleverna. Andra teman som lyfts är interkulturella perspektiv på skola och utbildning som till exempel om vägledning enligt vårt svenska system skiljer sig från den vägledning som erbjuds i andra länder. Kursen tar också upp betydelsen av fungerande relationer mellan vårdnadshavare och skolpersonal samt möjligheter och hinder i detta samarbete. I utvärderingarna framgår att kursen har fyllt på vägledarnas kulturella kunskap kring mångkulturell vägledning.

Att vägleda nyanlända vuxna belyser på olika sätt hur det är att arbeta med nyanlända vuxnas karriärplanering i klassrummet och individuellt. Kursen syftar till att öka kunskapen om att alla vuxna har en karriär framför sig och många även bakom sig. Utmaningen är dels att ta tillvara på de erfarenheter som den vuxne har med sig in i karriärplaneringen, dels att kunskapen om den svenska arbetsmarknaden och dess rekryteringsprocesser är liten och att det därför kan vara svårt att hitta vägar in. Genom att på ett strukturerat sätt arbeta med karriärplanering med ett interkulturellt perspektiv kan vägen in på arbetsmarknaden underlättas.

Deltagarna skriver i sina utvärderingar att de blivit rustade med kunskap om validering och värdefulla redskap för att med större lyhördhet möta vuxna i migration.

Normkritisk pedagogik för vägledning – tala om arbetslivet, ger deltagarna en inblick i hur vi bättre kan möta både våra egna föreställningar om normer samt utveckla metoder för ett mer normkritiskt förhållningssätt. Kursen går igenom begrepp och termer samt knyter an till hur teori kan bli praktik. Övningar och metoder prövas och reflekteras. Vidare syftar kursen till att synliggöra och problematisera egna socialt och kontextuellt skapade föreställningar och normer kring genus, klass och etnicitet. Deltagarna lyfter fram att de efter kursen blivit mer observanta på hur egna föreställningar om yrken och arbeten påverkar dem själva och de som söker vägledning.

Kursen *Studie- och yrkesvägledning i ny tid* ger deltagarna större kunskap om sociala medier och hur man kan arbeta med vägledning digitalt. Den digitala vägledningen är ett komplement till vägledningssamtalet, och kursen stödjer deltagarna att våga tänka nytt, att använda mer ny teknik i arbetet och att se tekniken som ett redskap i vardagen. Efter kursen lyfter deltagarna att de vågat använda andra sätt att kommunicera på och vikten av att använda samma kanaler som våra ungdomar nämns. Vidare säger de att digitala verktyg är bra både som vägledningsverktyg och som verktyg när det gäller kommunikation mellan kollegor.

Syftet med kursen *Studie- och yrkesvägledning i migration – Nyanländas övergångar och inkludering* är att stödja och inspirera skolors och utbildningsanordnares utvecklingsarbete med att erbjuda en studie- och yrkesvägledning som ger nyanlända goda

förutsättningar att orientera sig vad gäller utbildning och arbetsliv i det svenska samhället. För att stödja ett mer långsiktigt utvecklingsarbete får deltagarna under kursen planera ett mindre utvecklingsprojekt. Kursen har ett processinriktat arbetsätt vilket innebär att den tar sin utgångspunkt i de erfarenheter och frågor som deltagarna har med sig. Kursdeltagarna lyfter att de fått större kunskap om migrationens villkor. Intresset kring frågorna fortsatte efter kursens slut varför lärosätet arrangerade en uppföljande dag.

Kreativa vägledningsmetoder inom grund- och gymnasiesärskolan vänder sig till alla som är intresserade av att lära sig kreativa vägledningsmetoder i grund- och gymnasiesärskolan, såsom studie och yrkesvägledare, lärare, skolledare, kuratorer, specialpedagoger och skolpsykologer. Kursen innehåller karriärteorier och kreativa vägledningsmetoder med fokus på personcentrerad vägledning utifrån elevens behov och den individuella utvecklingsplanen i samverkan med skolans personal, vårdnadshavare och handledare för arbetsförlagd lärande (APL). Målet är att stödja skolpersonal att synliggöra elevens färdigheter kopplat till utbildningens lärandemål för att underlätta övergången till studier eller arbete. Kursdeltagarna upplever att de fått konkreta exempel och verktyg att använda i sitt arbete.

Ledarskap i grupp vägledning ger kunskaper om att skapa ett gruppklimat som stärker och tar tillvara på gruppmedlemmarnas egna resurser. När gruppleddaren har god kompetens att inspirera, kommunicera och leda gruppen kan gruppmedlemmarna öka sin tilltro till sin egen förmåga att påverka sin framtid. Kursen vänder sig till skolpersonal som i sitt arbete möter grupper. Den innehåller kunskap om gruppprocesser, ledarskap och gruppsamtalsfärdigheter i syfte att leda kvalificerad grupp vägledning. Deltagarna får praktisk övning i studios med feedback av lärare och övriga deltagare. I utvärderingarna framkommer bland annat de fått bra träning i grupp vägledning och möjlighet att reflektera över sig själv tillsammans med övriga deltagare.

PATH-metod i vägledning - Planning Alternative Tomorrows with Hope är en vägledningsmetod som syftar till att bygga den vägleddes tilltro till egna resurser och sin egen förmåga att kunna påverka sitt framtida liv genom att ta hjälp av omgivningens support och kunna se och utnyttja möjligheter som finns eller dyker upp. Kursen vänder sig till alla som är intresserade av att lära sig färdigheter och metoder för att vägleda och innehåller kunskap om PATH-modellen, gruppprocesser, ledarskap och samtalsfärdigheter. Efter kursen anser deltagarna att de fått god kännedom om metoden och samtidigt blivit utmanade att pröva nytt i sina vägledningssamtal.

Kreativ processledning för studie- och yrkesvägledare stärker och utvecklar den delvis förändrade roll som studie- och yrkesvägledare har för studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse. Det kan bland annat innebära att informera, stödja och leda lärarkollegorna i hur studie- och yrkesvägledning kan integreras i undervisningen. Kursen ska stimulera till att initiera och skapa projekt i verksamheterna, samt finna nya former för hur skolan kan samverka med arbetslivet. Innehållet i kursen kopplas till styrdokument för grundskolan, gymnasieskolan och vuxenutbildningen,

Skolverkets allmänna råd för studie- och yrkesvägledning och skolornas systematiska kvalitetsarbete. Kursen har genomförts med ett högt deltagarantal på åtta orter runt om i Sverige under 2017. Både studie- och yrkesvägledare och skolledare lyfter i utvärderingarna att de blivit stärkta i sina professioner och hur viktigt det är att tillsammans organisera för att studie- och yrkesvägledning ska bli hela skolans ansvar.

2.2 Utbildningspaketet skola-arbetsliv

Skolverket har sedan september 2014 genomfört processutbildningen Utbildningspaketet skola-arbetsliv i samarbete med Arbetsförmedlingen. I utbildningen samverkar Skolverket med landets regioner, deras kompetensplattformar och i vissa fall med kommuner. Denna samverkan är viktig för att nå regional långsiktig förankring, fördjupade lokala skola-arbetslivskontakter och en geografisk spridning.

Insatsen vänder sig till grupper av lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare för både kommunala och enskilda huvudmän. Av årets olika sammanställningar framgår att de som deltagit i utbildningspaketet är 88,5% från kommunala och 11,5% från fristående verksamheter.

Utbildningspaketet erbjuds till alla skolformer och består av två utbildningsdagar samt tre mellanliggande tillfällen med processtöd från ett lärosäte. Under 2017 har framför allt intresset från vuxenutbildningen ökat. I samband med de utmaningar som vuxenutbildningen står inför har de regionala kompetensplattformarna identifierat behovet av kunskap om interkultur, jämställdhet samt arbetsmarknadskunskap i förhållande till det regionala kompetensförsörjningsarbetet.

Fokus i utbildningspaketet ligger på att integrera studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar och att stärka deltagarnas kunskaper om den regionala arbetsmarknaden. Utbildningen leder till att deltagarna utvecklar exempel på undervisningsupplägg med koppling skola-arbetsliv med utgångspunkt i läroplanerna och det centrala innehållet. Uppläggen delas med övriga deltagare vid utbildningens slut. Ett alternativ till undervisningsupplägg är att skolan tar fram en plan för hur studie- och yrkesvägledning kan integreras i undervisningen.

Utbildningspaketet skola-arbetsliv genomförs runt om i landet. Det mellanliggande processtödet sker direkt på plats i verksamheterna, vilket uppskattas av deltagarna. Beroende på skolornas önskemål och förutsättningar varierar det hur lång tid det är mellan uppstart och avslut.

2.2.1 Syfte

Utbildningspaketet syftar till att utveckla skolans förmåga att stärka eleverna att kunna göra väl underbyggda val av studier och arbete och att visa på vinsterna med att integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Det syftar också till att inspirera och stödja skolorna i hur de kan arbeta systematiskt och långsiktigt, öka deltagarnas kunskap om den lokala/regionala arbetsmarknaden samt att utveckla kontakten mellan skolor och mellan skola och arbetsliv.

2.2.2 Innehåll

Det huvudsakliga innehållet i utbildningspaketet skola-arbetsliv består av information om styrdokument och lärande exempel från alla skolformer kopplat till studie- och yrkesvägledning, aktuella frågor och forskning kring exempelvis Career Management Skills¹³ (CMS), motivation, arbetsmarknadskunskap och arbetsmarknadsprognoser, interkultur och jämställdhet. Utbildningspaketet visar också på lärarnas nyckelroll i studie- och yrkesvägledningen och hur man kan knyta an till det systematiska kvalitetsarbetet. Sedan 2015 har fokus även lagts på nyanländas lärande och ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt kopplat till studie- och yrkesvägledning.

För att öka kunskapen om utbildning, arbetsmarknad och studie- och yrkesvägledning presenterar Skolverket och Arbetsförmedlingen sina olika webbverktyg och annat utgivet stödmaterial. Som avslutning har deltagarna ett erfarenhetsutbyte kring framtagna undervisningsupplägg eller planer och har även möjlighet att möta representanter för det lokala och regionala arbetslivet för att utveckla vidare kontakter och samverka mellan skola och arbetsliv.

2.2.3 Lärosätenas processtöd

Under 2017 har Halmstads högskola, Karlstads universitet, Malmö universitet och Mälardalens högskola varit de lärosäten som utfört processtöd i utbildningspaketet skola-arbetsliv. Skolverket, lärosätena och de deltagande orternas representanter har kontinuerlig kontakt inför och under utbildningen, för att möta de deltagande skolornas olika förutsättningar under processen samt gemensamt kvalitetssäkra genomförandet ute på skolorna.

Ett gott förankringsarbete och samarbete med regionens representanter och lärosätena är viktigt för att utbildningsinsatsen ska få så bra genomslag som möjligt i skolornas verksamhet, då det kan variera vilket perspektiv inom studie- och yrkesvägledning i undervisningen som insatsen ska fördjupas kring.

En av framgångsfaktorerna är att lärosätena kommer till verksamheterna och leder processen direkt på plats. Det gör att själva processen blir direkt kopplad till den verksamhet lärarna arbetar i dagligen. Utöver detta har lärosätena delvis egna upplägg för genomförandet av processtödet samt hur deltagarna redovisar sitt resultat vid erfarenhetsutbytet.

Det här medför också att Skolverket kan anlita det lärosäte som har mest kunskap inom det område som de deltagande skolorna vill förstärka eller utveckla. De områden som oftast efterfrågats har varit nyanländas lärande och interkulturellt förhållningssätt (Malmö universitet och Karlstads universitet), entreprenörskap och studie- och yrkesvägledning (Mälardalens högskola) och normpedagogik (Malmö universitet). De tre lärosätena har genom samarbetet med Skolverket bidragit med att

¹³ Begreppet används i Europa och inom European Lifelong Policy Network (ELGPN) och avser en förmåga att hantera återkommande val. Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180, sid 13.

delar med sig av sina erfarenheter kring processtödet och stärkt samarbetet med varandra kring de olika processtöd som utförs inom insatsen.

2.2.4 Deltagande i utbildningspaketet skola-arbetsliv

Sedan 2014 har sammanlagt 3 571 lärare, studie- och yrkesvägledare samt skolledare deltagit i 64 utbildningsdagar fördelat på 33 orter i landet. Av dessa har 1272 deltagit under 2017.

Intresset för utbildningspaketet är stort och under 2018 planerar Skolverket för nystarter, anpassade insatser men även nya omgångar i regioner som tidigare genomfört insatsen om det finns intresse bland skolor som inte deltog i den första utbildningsomgången.

Tabell 2. Utbildningspaketet skola-arbetsliv 2017

Region/kommun	Antal deltagande personer	Antal deltagande skolor/verksamheter
Region Skåne	63	26
Göteborgsregionen	42	11
Region Dalarna (Dalawux)	105	10
Vaxholms kommun	240	6
Gävle kommun	118	11
Region Västmanland	41	6
Norrköpings och Finspångs kommuner	39	3
Strömsund kommun	65	4
Stockholms Län	86	11
Umeå kommun	43	1
Sörmlands län	116	9
Region Halland omtag	49	13
Region Gävleborg	52	12
Leksands kommun (dag 3)*	165	14
Sollefteå kommun (dag 3)*	48	24
Region Halland (dag 3)**	27	9
Totalt:	1272	170

* Dag 1 och 2 genomfördes 2016

** Inräknade dag 2

2.2.5 Uppföljning av utbildningspaketet skola-arbetsliv

Utbildningspaketet har utvärderats av en extern utvärderare i samband med pilotomgången 2014¹⁴. Skolverket har även genomfört utvärderingar i samband med varje utbildningsdag på samtliga orter under 2017. De allra flesta av deltagarna uppger att de är nöjda eller mycket nöjda med insatsen.

¹⁴ Veta Advisor AB (2015), Utvärdering av pilotomgången av ett utbildningspaket för lärare och studie- och yrkesvägledare.

Liksom tidigare år upplever deltagarna att det har varit positivt att få syn på det arbete som redan bedrivs på skolan kring studie- och yrkesvägledning i undervisningen för att sedan bygga vidare på detta. De upplever att det är värdefullt att få utbyta erfarenheter med andra skolor samt att få konkreta lärande exempel som kan kopplas till det centrala innehållet. Vid olika tillfällen har deltagare även framfört att de fått argument för att motivera eleverna att nå kunskapsmålen. Andra vinster med att på ett medvetet sätt få in studie- och yrkesvägledning som en naturlig del i undervisningen nämns också, till exempel att elever fått syn på nyttan med olika ämnen. Det finns exempel på skolor som i olika ämnen kopplat de övergripande målen och centralt innehåll till arbetslivet. Det kan handla om att i grundskolan föra in yrken som meteorolog eller nanotekniker i ämnet fysik eller att på ett gymnasieprogram i samverkan med Arbetsförmedlingen utforska de yrkesområden som programmet kan leda till. Här har lärarna sett att eleverna inte bara ökat sina omvärldskunskaper utan också kunskaper om sig själva och sina förmågor. Inom vuxenutbildningen finns exempel där genomströmningen ökat när eleverna fått träna sin valkompetens i alla ämnen och där tidigare erfarenheter och nya kunskaper tagits tillvara.

I huvuddelen av utbildningsstarterna har skolledare deltagit både under utbildningsdagarna och i processtödet. Skolverket är stärkt i sin uppfattning att rektors deltagande är en tydlig framgångsfaktor och en förutsättning för att det fortsatta arbetet med studie- och yrkesvägledning ska bli hela skolans ansvar.

2.2.6 Riktade utbildningsdagar

I ett flertal regioner eller kommuner har deltagare som genomfört utbildningspaketet skola-arbetsliv uttryckt ett behov och intresse av fortsatt stöd för att arbetet med studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar ska bli systematiskt och stadigvarande. I dialog har därför en anpassad och skräddarsydd tredje utbildningsdag erbjudits.

Vid några av dessa utbildningsdagar har också deltagare från tidigare genomförda utbildningspaket bjudits in för att berätta om sitt fortsatta arbete med att integrera vägledning i undervisningen. I möten med lärare har de vid flera tillfällen vittnat om att studiemotivationen och måluppfyllelsen har ökat bland eleverna sedan man mera systematiskt kopplat arbetslivsfrågor till undervisningen. Ett exempel är Leksands kommun där alla skolledare, lärare och studie- och yrkesvägledare samtidigt deltagit i utbildningspaketet. Arbetet i Leksands skolor har också gett ringar på vattnet genom att fritidshemmet ses som en stark resurs kopplat till undervisningen. Ett annat exempel är Trönningeskolan i Halmstad där lärarna tillsammans med studie- och yrkesvägledaren tar ett gemensamt ansvar för studie- och yrkesvägledningen i vid bemärkelse.

2.2.7 Utveckling av utbildningspaketet skola-arbetsliv

I Skolverkets systematiska kvalitetsarbete sker ständig utveckling av utbildningspaketet. Utbildningspaketet har kontinuerligt utvecklats under uppdragets gång med utgångspunkt i den externa utvärderingen, utvärderingar från utbildningspaketets deltagare, kontakter med region- och kommunföreträdare samt förändringar i omvärlden. I detta arbete sker en kontinuerlig dialog med medverkande lärosäten och Arbetsförmedlingen. För att möta målgruppernas lokala och regionala behov har Skolverket intensifierat sina kontakter med de regionala kompetensplattformarna för att bättre matcha det lokala och regionala behovet och de utmaningar som regionen står inför.

Under året har utbildningspaketet utvecklats mot mer skraddarsyddas insatser för att svara mot regioners eller kommuners specifika behov. Här utmärker sig bland annat insatserna för vuxenutbildningar som har ett stort behov av anpassade utbildningspaket inom bland annat interkultur och lärande, nyanländas lärande, språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt kopplat till studie- och yrkesvägledning samt arbetsmarknadens efterfrågan.

Exempel på andra utvecklingsinsatser som erbjudits är tematiskt inriktade aktiviteter kring ett normkritiskt perspektiv kopplat till arbetslivet, hur skolan kan arbeta med elever som har särskilda behov eller hur studieavbrott kan förebyggas genom skola-arbetslivsinsatser. Kunskaper från Skolverkets tidigare studiebesök kring styrning och genomförande av studie- och yrkesvägledning i undervisningen i Norge, Finland och Danmark, sprids i olika insatser samt i andra forum. Även erfarenheter från Skolverkets kontakter med övriga europeiska länder ingår som inslag i utbildningsinsatsen.

2.2.8 Utbildningspaket för beslutsfattare

Skolledares kunskap om vad studie- och yrkesvägledning är och hur det kan organiseras för att eleverna ska kunna göra väl underbyggda val, bygger fortfarande alltför ofta på uppfattningen om att det arbetet ska utföras av den enskilde studie- och yrkesvägledaren. När utbildningspaketet har genomförts på orter i landet är det därför av stor vikt att skolledaren följer upp insatsen genom att planera och organisera den egna verksamheten så att lärare och studie- och yrkesvägledare får tid och utrymme att utveckla och integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen.

För att stärka skolledares kunskap om studie- och yrkesvägledning och därmed organiseringen av studie- och yrkesvägledning i verksamheterna har Skolverket och Arbetsförmedlingen tillsammans med regionala företrädare genomfört en utbildning med ett anpassat innehåll för beslutsfattare. Upplägget följer samma struktur som ordinarie utbildningspaketet med en start- och en slutdag med mellanliggande processtöd. Syftet är att ge beslutsfattare en överblick på perspektiv inom studie- och yrkesvägledning samt den forskning som finns inom fältet och samtidigt stödja dem att hitta samarbetsvägar inom en region eller kommun.

Utbildningspaketet skola-arbetsliv för beslutsfattare har som mål att synliggöra, följa upp och systematisera arbetet med studie- och yrkesvägledning. Utbildningen tar avstamp i regionernas skiftande förutsättningar och den samverkan med arbetslivet skolorna redan har. Därför vänder sig utbildningen inte enbart till skolledare utan även till beslutsfattare inom utbildningssektorn och Arbetsförmedlingen. För att stimulera aktörernas möjlighet att samverka ska utbildningspaketet även fungera som en mötesplats för att skapa nya kontaktvägar mellan de olika verksamheterna. Ett utbildningspaket för beslutsfattare har genomförts i Region Gävleborg under 2017 där både skolledare, förvaltningschefer och enhetschefer på Arbetsförmedlingen deltog.

2.3 Processledarutbildning för studie- och yrkesvägledare

Tillsammans med Mälardalens högskola har Skolverket utarbetat och genomfört kursen i processledning för studie- och yrkesvägledare. Kursen har genomförts på nio orter under 2017 varav tre orter, Eskilstuna, Sundsvall och Östersund ingick i en pilotomgång med särskild rekrytering under våren och övriga sex orter erbjöds på nationell nivå under hösten. Kursen ingår i Skolverkets reguljära utbud av fortbildning för studie- och yrkesvägledare inom det nationella skolutvecklingsprogrammet *skola och arbetsliv samt vidare studier*. Syftet med kursen är att utveckla förmågan hos studie- och yrkesvägledare att leda grupper med stöd av forskningsbaserade verktyg som stimulerar kreativitet, delaktighet och bidrar till att nå gemensamma resultat. Efter kursen ska deltagarna kunna leda möten, processer och workshops med kollegor, elever och representanter från arbetslivet med syfte att stimulera och utveckla studie- och yrkesvägledning i undervisningen samt stärka kontakten mellan skola och arbetsliv.

För att få ytterligare genomslag för kursens mål är rektorerna inbjudna att delta tillsammans med studie- och yrkesvägledarna, kursledarna och Skolverket. Passet leds av Skolverket och har fokus på studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar. Under en förmiddag får skolledarna arbeta nära sin studie- och yrkesvägledare kring hur just deras verksamhet kan utvecklas med stöd av studie- och yrkesvägledning i bred bemärkelse. Rektorerna har varit mycket nöjda i utvärderingarna. En rektor beskrev i sin utvärdering att ”nu förstår jag hur mångfasetterad studie- och yrkesvägledningen är”, en annan sa att ”hädanefter ska det inte bara vara ett medarbetarsamtal med studie- och yrkesvägledaren utan det ska vara ett verksamhetssamtal”. Även studie- och yrkesvägledarna är mycket nöjda i utvärderingarna och känner sig stärkta i sin yrkesroll. De lyfter också värdet av att få arbeta tillsammans med sin rektor och på djupet diskutera och fundera över hur arbetet ska organiseras i verksamheten.

Tabell 3. Kreativ processledarutbildning 2017

Region/kommun	Antal deltagare (syv)	Antal deltagare (skollere)
Östersund	18	12
Eskilstuna	16	9
Sundsvall	17	13
Stockholm/Arlanda	27	22
Borlänge	17	10
Hässleholm	24	20
Jönköping	25	18
Luleå	22	15
Visby	16	11
Totalt:	182	130

2.4 Studie- och yrkesvägledning och digitalisering

Studie- och yrkesvägledning i en digital tid har två huvudspår, dels hur skolan vägleder elever i ett föränderligt samhälle, dels vilka digitala resurser som kan användas i själva vägledningsprocessen. De reviderade styrdokumenterna tydliggör skolans ansvar att stärka elevernas förståelse för hur digitaliseringen påverkar individen och samhället, att använda och förstå digitala system och tjänster och att förhålla sig till medier och information på ett kritiskt och ansvarsfullt sätt. Dessa kompetenser används när eleverna gör sina framtidsval men det är också viktigt att ha kunskap om hur samhällsutvecklingen påverkar deras kommande utbildnings- och yrkesval. I utbildningspaketet skola-arbetsliv tas dessa aspekter upp så att lärare blir medvetna om hur denna kompetens kopplas till undervisningen men även till arbetslivets villkor och förändring, inte minst vad gäller nya yrken men också hur yrken påverkas, eller till och med försvinner, vid digitalisering och robotisering.

Som stöd för vägledningsprocessen erbjuder Skolverket neutral, heltäckande, aktuell och kvalitetssäkrad information om utbildningar och yrken på webbplatsen utbildningsinfo.se. Denna digitala tjänst används av både skolpersonal och elever. Under året har Skolverket arbetat med att utveckla vägledningsmodulen på utbildningsinfo.se så att den är uppdaterad och responsiv oavsett vilken enhet användaren har. Även andra myndigheter har webbsidor med stöd för vägledning som till exempel Arbetsförmedlingen och UHR. Utöver detta finns det många webbsidor och digitala tjänster inom vägledningsområdet som finansieras av olika företag och organisationer. Den samlade bilden är att de flesta digitala tjänster har fokus på omvärldskunskap, vad som erbjuds inom utbildning och arbetsmarknad och att få aktörer ger stöd för den del av vägledningsprocessen som utvecklar kunskapen om sig själv i en digitaliserad form. Skolverket har under 2018 också utvecklat ett webbaserat stöd för kartläggning av yrkeskunskaper på gymnasial nivå. Målgruppen är vuxna och unga som har erfarenheter av yrkesarbete eller motsvarande och som behöver få sina kunskaper validerade. För att sprida resultatet av utbildningspaketet

skola-arbetsliv skapas dessutom en digital metodbank som ägs och förvaltas av Skolverket, men där deltagare i utbildningspaketet delar med sig av sina undervisningsupplägg och planer för studie- och yrkesvägledning.

2.5 Stödmaterial

Lärande och inspirerande exempel efterfrågas ofta av skolor som vill utveckla arbetet med studie- och yrkesvägledning i den vida bemärkelsen. I takt med att andra skolformer än grundskolan visat ett allt större intresse för utbildningspaketet skola-arbetsliv har ett behov av ytterligare riktade material växt fram. Ett stödmaterial för gymnasieskolan har därför tagits fram under 2017¹⁵. Upplägget är detsamma som det tidigare framtagna materialet för grundskolan¹⁶ där lärande exempel visar hur skolor kan integrera studie- och yrkesvägledning i undervisningen. Ett liknande stödmaterial riktat till vuxenutbildningen har påbörjats under året.

Som ett resultat av utbildningspaketet skola-arbetsliv har även en exempelsamling¹⁷ sammanställts. 44 skolor från alla olika skolformer har bidragit med korta beskrivningar av sina olika upplägg som tagits fram under utbildningen. Flertalet av exemplen visar på elevernas ökade förståelse för hur skolarbetet påverkar deras möjligheter till vidare studier och val av yrke. Exempelsamlingen har distribuerats till alla skolor i Sverige.

2.6 Föreläsningar och workshops

I takt med att olika aktörer lyfter fram vikten av studie- och yrkesvägledning får också Skolverket fler förfrågningar om att medverka i olika sammanhang. Det rör sig oftast om att öka kunskapen om och skapa intresse för studie- och yrkesvägledningen i olika skolformer och att berätta om Skolverkets olika utbildningsinsatser. Skolverkets medarbetare har föreläst och hållit workshops i olika sammanhang.

Här följer några exempel; en regional kompetensförsörjningssatsning i Blekinge, olika regionala studie- och yrkesvägledningsnätverk, ansvariga politiker i region Västerbotten, Vägledarföreningens temadag och årskonferens, Utbildningsutskottets M-grupp, årets SSA-konferens, Vägledarkalendariet, SYVI (vägledning riktad till elever i behov av särskilt stöd), Storstockholm (KSL), Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), samt i kommuner och olika regionala sammankomster.

2.7 Prao - praktisk arbetslivsorientering

Regeringens lagförslag¹⁸ om att återinföra obligatorisk prao i grundskolan innebär att huvudmännen ska ansvara för att praktisk arbetslivsorientering (prao) anordnas under sammanlagt minst tio dagar för alla elever i grundskolan från och med årskurs 8 och i specialskolan från och med årskurs 9 för de elever som läser enligt specialskolans kursplaner.

¹⁵ Skolverket (2017). Studie- och yrkesvägledning i undervisningen.

¹⁶ Skolverket (2013). Studie- och yrkesvägledning i undervisningen.

¹⁷ Skolverket (2017). Studie- och yrkesvägledningen som hela skolans ansvar.

¹⁸ Prop. 2017/18:24 (2017) Stärkt koppling mellan skola och arbetsliv.

I samverkan med SKL och Arbetsmiljöverket har Skolverket påbörjat ett arbete med att ta fram ett material med avsikt att informera och stödja huvudmännen och skolor. Materialet kommer att innehålla information om prao, hur prao kan organiseras och hur reglerna om riskbedömning vid prao ska tillämpas.

Syftet med materialet är även att visa på hur prao kan användas för att öka jämlikheten och ge alla elever möjlighet till konkreta erfarenheter av arbetslivet. Prao kan också bidra till att nå målen, som formuleras i Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning: ”Rektorn bör organisera studie- och yrkesvägledningen så att eleverna får möjlighet att ställas inför olika uppgifter i arbetslivet och möta företrädare för arbetslivet och utbildningsväsendet i syfte att ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper och erfarenheter inför kommande studie- och yrkesval”¹⁹.

Vid olika tillfällen under året har Skolverket bjudit in några olika kommuner, och en referensgrupp med studie- och yrkesvägledare i syfte att informera om lagförslaget och ta del av deras erfarenheter av att arbeta med prao. Referensgruppen och de olika företrädarna för kommunerna beskriver vikten av ett för- och efterarbete kring prao, och att det i högre grad bör bli integrerat i skolans olika ämnen och kopplas till dess centrala innehåll och kunskapskrav. Prao kan också vara en möjlighet för elever att se andra yrkesområden än de som finns i deras närhet. Samtliga uttrycker att det finns ett behov av att huvudmannen ansvarar för en organisation kring anskaffning av praoplatser och en tydlighet om hur reglerna om riskbedömning ska tillämpas och hanteras.

På Skolverkets webbplats finns information om lagförslaget och exempel på hur olika kommuner organiserar prao.

3. Samverkan

Intresset för studie- och yrkesvägledning lyfts oftare fram i olika sammanhang än tidigare och Skolverket upplever att kunskapen om området har ökat både inom Skolverket och på andra myndigheter och organisationer. Dessutom finns beröringspunkter med flera av Skolverkets och andra myndigheters uppdrag.

3.1 Samverkan inom Skolverkets olika uppdrag

Inom Skolutvecklingsavdelningen finns ett samarbete med Läroplansavdelningen för att säkerställa studie- och yrkesvägledningperspektivet. Därför finns medarbetare för samtliga skolformer representerade i uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen.

I samband med Skolverkets konferens om statsbidraget för ökad jämlikhet i grundskolan informerades deltagarna om vilket stöd studie- och yrkesvägledning kan erbjuda genom de nationella skolutvecklingsprogrammen.

¹⁹ SKOLFS:2013:180. Kap. 3 i Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning

I samverkan med olika enheter på Skolverket har en två-dagarskonferens riktad till studie- och yrkesvägledare från särskolans alla skolformer genomförts. Övergångar mellan skolformer, rättigheter och möjligheter var exempel på teman under dagarna. Deltagarna fick även ta del av aktuell forskning och byta erfarenheter med varandra.

I samverkan med Skolverkets uppdrag att höja yrkesutbildningens kvalitet och attraktionskraft genomfördes informationssatsningen "Gymnasiemytologin" riktad till landets studie- och yrkesvägledare. Deltagarna informerades om aktuella frågor för studie- och yrkesvägledningsområdet och bjöds in till workshoparbete för att resonera om myterna kring gymnasievalet.

Fritidshemmet är inte en uttalad målgrupp i uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen men är en värdefull resurs i samverkan med grundskolan. I samband med Skolverkets konferenser om det förtydligade uppdraget gavs deltagarna information om studie- och yrkesvägledningens möjligheter.

Inom Skolverkets uppdrag Samverkan för bästa skola har studie- och yrkesvägledningen identifierats som ett viktigt inslag i arbetet med studiemotivation och skolfrånvaro. I Strömsunds kommun har ett utbildningspaket skola-arbetsliv påbörjats under 2017. Deras utvecklingsområden är att höja studiemotivationen och motverka traditionsbundna val.

Samverkan mellan uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen och uppdraget om att stärka nyanländas lärande fortsätter genom att studie- och yrkesvägledning är en punkt som de regionala samordnarnätverk som Skolverket har via RUC arbetar med. I Malmö har samordnarnätverket haft workshop kring studie- och yrkesvägledning för att stärka detta perspektiv i nulägesanalysen och i deras handlingsplan för nyanländas lärande. Ett inslag för att visa hur lärare kan koppla ett språkutvecklande arbetssätt med studie- och yrkesvägledning finns som en permanent programpunkt i utbildningspaketet.

I samarbete med Skolverkets kommunikationsavdelning sprids information och kunskap om studie- och yrkesvägledning till våra målgrupper. Samverkan kring utbildningsinfo.se och Skolverkets webbplats för val av skola och studier, fortsätter i syfte att målgrupperna enkelt ska hitta relevant information.

3.2 Samverkan med lärosäten

Skolverket samverkar nära med de lärosäten som medverkar i uppdraget att stärka kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen. I takt med att forskningen utvecklas stärks Skolverkets kunskap om exempelvis jämställdhet och normpedagogik samt kring närliggande forskningsfält som innovation och entreprenörskap. Under året har Skolverket bjudit in till två lärosätesträffar där innehåll och upplägg i utbildningspaketet skola och arbetsliv samt kursen kreativ processledning diskuterats och hur arbetet är kopplat till skolans styrdokument. Studie- och yrkesvägledningsperspektivet har genom träffarna förstärkts i såväl processtödet som i kursutförandet.

En annat tema under året har varit hur entreprenörskap och det entreprenöriella lärandet hör ihop och kan utvecklas tillsammans med valkompetens i undervisningen.

3.3 Referensgrupp med studie- och yrkesvägledare

Vid två tillfällen under 2017 har Skolverkets referensgrupp av studie- och yrkesvägledare från samtliga skolformer, inbjudits till träffar för att resonera om aktuella frågor inom vägledningsområdet. Ämnen som berörts under året har bland annat varit olika aktuella utredningar samt nya lagstiftningar och lagförslag som till exempel prao. Både Skolverket och gruppmedlemmarna upplever att dessa träffar är värdefulla, inte minst då vägledarna får möjlighet att utbyta erfarenheter med varandra och bygga nationella nätverk. Skolverket får vid dessa tillfällen i dialog med gruppen, en bild av vilket stöd studie- och yrkesvägledare inom de olika skolformerna kan behöva. Flera enheter på Skolverket visar återkommande intresse för att träffa studie- och yrkesvägledare i referensgruppen i syfte att informera om nyheter och förändringar.

3.4 Samverkan med de regionala kompetensplattformarna

Kompetensförsörjningsarbetet är ett prioriterat arbete inom den regionala tillväxtpolitiken och de regionala kompetensplattformarna samverkar med flera aktörer för att stärka kompetensförsörjningen utifrån de förutsättningar regionen har. Ett viktigt perspektiv på studie- och yrkesvägledningen är att den kan bidra till att trygga den nationella kompetensförsörjningen och underlätta elevers etablering på arbetsmarknaden. Det innebär bland annat att elever väljer utbildning och inriktning som svarar mot arbetsmarknadens behov samt utbildningsplanering på kort och lång sikt. Flera av de regionala kompetensplattformarna bedriver eller har bedrivit ett arbete runt studie- och yrkesvägledning²⁰.

Skolverket har sedan tidigare identifierat kompetensplattformarna som viktiga ingångar för att nå skolledare, huvudmän och skolpolitiker med information om styrning och ledning av studie- och yrkesvägledning. Under 2017 har dialogen fortsatt med de regionala kompetensplattformarna, andra regionala utvecklingsaktörer (exempelvis kommunalförbund) och enskilda kommuner. Syftet är att anpassa utbildningspaketet till regionala och lokala förutsättningar och utmaningar för att stärka studie- och yrkesvägledningen. De regionala och lokala ingångarna fungerar även som stöd i administrationen av utbildningspaketet men är också viktiga i förankringsprocessen, för att stödja det systematiska och långsiktiga arbetet och samverkan mellan skolan och arbetslivet.

Skolverket deltar även under Kompetensförsörjningsdagarna som är en mötesplats för regionalt utvecklingsansvariga, SKL, departement och nationella myndigheter. Skolverket har under 2017, på regionernas förfrågan, bland annat presenterat arbetet i ESF-projektet RegioVux som startade i juni 2016 och pågår fram till maj 2018.

²⁰ Tillväxtverket (2017). Regionala kompetensplattformar - En översikt av utvecklingsprojekten mellan 2013–2017

Tyngdpunkten ligger i att undersöka förutsättningar för samverkan kring vuxenutbildningen i regionerna samt att visa på framgångsfaktorer och utmaningar i syfte att utveckla effektiva och hållbara strukturer för samverkan. En målsättning är att erfarenheter från projektet ska kunna spridas som stöd för andra kommuners och regioners utvecklingsarbete och som stöd för regionala samarbeten kring gymnasial yrkesinriktad vuxenutbildning och på sikt få bättre matchning mellan regionens utbildningar och den regionala arbetsmarknaden.

3.5 Forum för nationell samverkan med andra myndigheter

I Sverige är det en utmaning att ansvaret för vägledningsfrågorna finns inom flera verksamhetsområden och myndigheter. En annan utmaning är den dubbla styrningen av skolan. För att möta dessa utmaningar, bildades ett nätverk 2012 av myndigheter²¹ som på olika sätt arbetar med vägledningsfrågor.

Myndigheternas samarbete tar sin utgångspunkt i en OECD-rapport om vägledning²², som ringade in vikten av att ha forum för att ta ett samlat nationellt grepp om vägledningsfrågorna. Skolverket är sammankallande för det nationella nätverket i Sverige och nätverket har träffats vid två tillfällen under 2017.

Nätverket samråder kring gemensamma aktuella frågor inom de olika organisationernas område. Frågorna handlar bland annat om att samla bilden av vad som görs inom vägledningsområdet, skapa en gemensam beskrivning av det svenska vägledningssystemet, samt diskutera och hitta konkreta lösningar för hur samverkan mellan utbildningsnivåer samt mellan utbildning och arbetsmarknad kan bli bättre.

3.6 Ett nationellt forskarnätverk

Skolverket är sedan 2014 representerat i ett nationellt forskarnätverk för studie- och yrkesvägledningsfrågor *Forskarnätverket karriärutveckling och vägledning (KAV)*²³. Nätverket verkar med finansiering av Vetenskapsrådet, Forte samt de tre lärosäten som svarar för studie- och yrkesvägledarutbildningen: Stockholms universitet, Umeå universitet och Malmö universitet. Nätverket består av cirka 25 seniora och juniora forskare från en rad discipliner och lärosäten och leds av professor Lisbeth Lundahl, Umeå universitet. Dess övergripande syfte är att fungera som en arena för utbyte av forskning mellan närbelägna forskningsfält och forskare avseende karriärutveckling, övergångar mellan skola och arbete samt karriärvägledning från grundskola till arbetsliv.

Under året har nätverket resonerat om inriktning på insatser och frågor om utvärdering, men främst samarbetat inför planeringen av den nordiska konferens om vägledning, karriärkompetens och vägledning för nyanlända. Konferensen beskrivs närmare i punkt 6.

²¹ Arbetsförmedlingen, Folkbildningsrådet, Universitets- och högskolerådet, Malmö universitet, Sveriges kommuner och landsting, Stockholms universitet, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Umeå universitet, Myndigheten för yrkeshögskolan och Skolinspektionen.

²² OECD (2004). Bridging the Gap, Career Guidance and Public Policy,

²³ <http://kav-net.se/>

4. Uppföljning och utvärdering av studie- och yrkesvägledning

Styrningen är central för att förverkliga intentionerna om en bred och likvärdig studie- och yrkesvägledning som integreras i undervisningen. I Malmö universitets rapport²⁴ beskrivs att det i olika riktlinjer och uppföljningar framhålls att studie- och yrkesvägledningen ska ses som ett gemensamt ansvar på skolorna, att alla ska medverka och samarbeta, men att det i praktiken sällan ser ut på det sättet. Rektor delegerar ofta ansvaret till studie- och yrkesvägledaren medan andra personalgrupper bara har vaga föreställningar om vad studie- och yrkesvägledning kan ha för betydelse.

Studien drar sju slutsatser:

1. Riktlinjer, handlingsplaner och kvalitetsdialoger tycks inte räcka till för att sprida engagemanget i verksamheterna.
2. Kontakterna med arbetslivet är en stor utmaning för skolorna
3. Tillgången på resurser, inte minst i termer av tid, för att hantera frågor kopplade till studie- och yrkesvägledning är knapp och frågorna hänvisas till studie- och yrkesvägledaren.
4. Hög personalomsättning är en utmaning för den breda vägledningen. De lärare som ska introduceras på skolorna har i allmänhet inga större kunskaper om studie- och yrkesvägledning som kunskapsområde.
5. Studie- och yrkesvägledarnas roll framstår som oklar och skolorna har en traditionell syn på arbetsorganisation det vill säga lärare står för undervisning och studie- och yrkesvägledare för samtal, enskilt eller i grupp.
6. Vägledarnas arbetssituation har inte påverkats av styrdokumentens intentioner vilket innebär att studie- och yrkesvägledaren i praktiken inte kommer in i skolans arbete och blir en del av skolenheternas ordinarie personal.
7. Politikernas engagemang i uppföljningen och styrningen av vägledningsfrågorna varierar mellan kommunerna, men den genomgående bilden är att politikerna inte spelar någon framträdande roll. Det finns inte heller någon tydlig bild av vilken roll politikerna ska ha.

4.1 Uppföljning av Riksdagens utvärdering- och forskningssektariat

Utbildningsutskottet vid Riksdagens utvärderings och forskningssektariat beslutade under 2017 om ett uppföljningsarbete²⁵ kring arbetet med studie- och yrkesvägledning i grund- och gymnasieskolan. Uppföljningen tar sin utgångspunkt i skolagens krav och övriga författningar som följer av lagen samt fokuserar på vilka förutsättningar som finns för verksamheten och om eleverna får den studie- och

²⁴ Malmö högskola (2016). Styrning och organisation av den breda studie- och yrkesvägledningen – en bakgrund och tre fallstudier.

²⁵ Riksdagens utbildningsutskott prot. 2016/17:32, 4 §.

yrkesvägledning de har behov av och rätt till. En enkät har skickats ut till 4000 av landets rektorer. Resultatet av utskottets uppföljning kommer att redovisas i en rapport våren 2018.

4.2 Skolverkets planerade kvalitativa utvärdering

Som ett led i att utvärdera utbildningspaketet skola-arbetsliv förbereder Skolverkets analysavdelning en kvalitativ intervjustudie om studie- och yrkesvägledning utifrån ett elevperspektiv. Planering inför studien kommer att ske i samverkan med arbetsgruppen för uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledningen.

5. Career management skills (CMS)

Career management skills syftar till att definiera och klargöra förutsättningar för individers väljande och hur individen ska skaffa sig de färdigheter som behövs för att kunna göra väl underbyggda val. Karriärkompetens definieras i Skolverkets allmänna råd för studie- och yrkesvägledning²⁶:

För att hantera valsituationer behöver eleven utveckla ett antal kompetenser som visar på strukturerade sätt att samla, analysera, sätta samman och organisera sig själv och utbildnings- och yrkesinformation samt ha färdigheter att kunna fatta och genomföra beslut och hantera övergångar och växlingar i livet. Med andra ord ska eleven ges möjlighet att utveckla en så kallad valkompetens.

Skolverket följer utvecklingen av CMS i en svensk kontext genom att samverka med både europeiska och nordiska forskarnätverk. Under året har två konferenser med inriktning på Career Management skills genomförts.

5.1 En internationell konferens om CMS

Det svenska forskarnätverket Karriärutveckling och vägledning (KAV) genomförde under hösten 2017 en internationell konferens²⁷ om CMS, ”Transitions, career learning and career management skills – Multi-disciplinary and critical perspectives“. Syftet var att aktuella frågor om hur yrkesval och karriärutveckling påverkar etablering och rörlighet för individer i arbetslivet och hur ökad karriärkompetens kan förhindra social marginalisering och utanförskap. Professor Lisbeth Lundahl invigde konferensen. Flera internationellt erkända personer inom fältet föreläste, däribland professor Ronald Sultana vid universitetet på Malta. Konferensen innehöll också parallella seminarier med aktuell forskning och riktades i första hand till beslutsfattare och forskare.

5.2 Nordiskt samarbete om CMS - karriärkompetens

De nordiska länderna inom ELGPN samarbetade under 2015-2016 för att formulera hur karriärkompetens kan användas i ett nordiskt sammanhang. Tillsammans analyserades hur länderna har hanterat och implementerat CMS. Med utgångspunkt

²⁶ Begreppet används i Europa och inom ELGPN och avser en förmåga att hantera återkommande val. Skolverkets Allmänna råd för studie- och yrkesvägledning SKOLFS:2013:180, sid 13.

²⁷ <http://kav-net.se/>

i gruppens arbete har professor Rie Thomsen från Aarhus universitet skrivit rapporten, *Ett nordiskt perspektiv på karriärkompetens och vägledning – Karriärkompetens och karriärlärande*²⁸. Som en utveckling av det tidigare arbetet har Nordiskt nätverk för vuxnas lärande, NVL, under 2017 planerat och genomfört en nordisk konferens med inriktning på Career Management Skills. Konferensen hölls den 23-24 november i Malmö och deltagare från hela Norden deltog. Sverige bidrog genom ett seminarium som Malmö universitet ansvarade för.

Eductus vuxenutbildning i Avesta visade och informerade om sitt 15-veckors-system "Mitt SFI" där studie- och yrkesvägledningen framgångsrikt inkluderats. Upplägget är framarbetat i Skolverkets utbildningspaket skola-arbetsliv och har enligt Eductus ökat elevernas genomströmning.

6. Reflektioner och utmaningar

Med Skolverkets erfarenhet av fem års arbete med uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledning, ser vi att en förändring framträder i de regioner och kommuner där Skolverket har genomfört olika insatser. Exempelvis anställs vägledningssamordnare med ansvar för samverkansfrågor skola-arbetsliv på regional nivå, i många kommuner samordnas studie- och yrkesvägledning på förvaltningsnivå och på enskilda skolor får förstälärare och utvecklingsledare uppdraget att stärka studie- och yrkesvägledning i vid bemärkelse.

De här initiativen ger effekter. Lärare upplever att eleverna är mer studiemotiverade och ser en annan innebörd med de olika ämnena och i vissa skolor har rektorer sett att måluppfyllelsen har ökat. Forskning visar att när eleven kan se ett samband mellan en skoluppgift och världen utanför skolan påverkas den inre motivationen positivt²⁹.

Skolverket ser också att insatserna gör skillnad på den beslutande nivån. När ett möte och en dialog uppstår på olika ledningsnivåer om vilka möjligheter studie- och yrkesvägledning kan erbjuda, så ökar medvetenheten om vägledningens betydelse. Styrning och ledning på politisk-, förvaltnings- och skolledarnivå, som under många år brustit på det området, har därför avgörande betydelse. När huvudmän och skolledare prioriterar och organiserar vägledningsverksamheten så att den ges möjlighet att vara hela skolans ansvar, skapas goda förutsättningar för elever att göra väl underbyggda val. I det här fallet beror det på att medvetenheten kring studie- och yrkesvägledning ökat hos de som deltagit i Skolverkets utbildningsinsatser men för en jämlik skola behöver denna medvetenhet säkras på en strukturell nivå.

I samarbetet med Skolverkets uppdrag om nyanländas lärande återkommer vägledning som en framgångsfaktor. Det finns stora fördelar att integrera studie- och yrkesvägledning i Skolverkets olika språkutvecklande insatser och studie- och

²⁸ <http://nvl.org/Content/Ett-nordiskt-perspektiv-pa-karriarkompetens-och-vagledning>

²⁹ Wery, Jessica & Thomson, Margareta Maria (2013). "Motivational strategies to enhance effective learning in teaching struggling students" i Support for Learning. 28:3 (s.103-108).

yrkesvägledning bör finnas med som ett inslag redan från början vid mottagande av nyanlända i skolan till exempel vid kartläggning av kunskaper och kompetenser. Studie- och yrkesvägledningen identifieras i forskningen som ett centralt och viktigt inslag för målgruppen, inte minst för personer som vid sidan av kunskaper har arbetslivserfarenheter med sig och står nära arbetsmarknaden. Samtal om framtidsfrågor är viktigt för den som byter land och språk och som ska hitta en ny yrkesidentitet.

Dock varierar tillgången till studie- och yrkesvägledning i Sverige kraftigt och är på många håll ofta en lågt prioriterad verksamhet. Elever får inte den likvärdiga studie- och yrkesvägledning som de både har behov av och har rätt till. Det medför att studietraditioner reproduceras och yrken går i arv. Stora utmaningar återstår därmed i strävan att få skolan att genomföra intentionerna i styrdokumentet så att alla elever har samma chans att göra väl underbyggda val.

Regeringsuppdraget för att stärka studie- och yrkesvägledningen möjliggör för Skolverket att fortsätta med arbetet att skapa förståelse hos huvudmän, skolledare och skolpersonal för att studie- och yrkesvägledningen ska ingå som en del i det systematiska kvalitetsarbetet. Skolverkets analysavdelning kommer under 2018 att genomföra en kvalitativ intervjustudie med före detta deltagare i utbildningspaketet skola-arbetsliv. Utifrån den studiens resultat kan Skolverket få ytterligare kunskap om målgruppernas behov. Det betyder att när uppdraget avslutas 2019 kommer Skolverket även fortsättningsvis behöva stödja målgrupperna i arbetet med studie- och yrkesvägledning.

Den ny tillsatta utredningen³⁰ ”En utvecklad studie- och yrkesvägledning” och riksdagens utvärderings- och forskningssekretariats rapport leder förhoppningsvis till att vägledningen stärks i Sverige. Det finns ett behov av att styrdokumentet förtydligas så att centralt innehåll och kunskapskrav är kopplade till arbetslivet och att kommuner och huvudmän får verktyg att organisera verksamheten så att betydelsen av kön, social bakgrund och funktionsnedsättning vid utbildnings- och yrkesval minskar.

³⁰ Dir:2017:116

7. Fortsatt arbete med uppdraget

I syfte att stärka kunskaper om arbetslivet såväl som att stärka jämställdhetsperspektivet för att bidra till att elevernas studie- och yrkesval inte begränsas av kön, social eller kulturell bakgrund kommer Skolverket att genomföra en rad insatser under 2018. En viktig utgångspunkt är de behov som identifierats i hittills genomförda insatser.

Under 2018 planerar Skolverket att:

Utåtriktade insatser

- genomföra regionala insatser för huvudmän, bl. a i samarbete med de regionala kompetensplattformarna eller motsvarande,
- genomföra fler riktade utbildningsdagar utifrån regionala och lokala behov,
- verka för att stärka kontakterna mellan skolledare och studie- och yrkesvägledare för att utveckla det systematiska kvalitetsarbetet i verksamheterna,
- utveckla arbetet med att motverka könstraditionella studie- och yrkesval genom att konkretisera och visa exempel på studie- och yrkesvägledning i undervisningen med särskilt fokus på normkritiskt perspektiv,
- utveckla och erbjuda utbildningspaketet skola-arbetsliv för att integrera studie- och yrkesvägledningen i alla skolformer inklusive förskolan och fritidshemmet utifrån regioners och kommuners behov,
- underlätta och visa exempel på former för samverkan mellan skola och arbetsliv,
- öka antalet fristående skolor som deltar i utbildningspaketet,

Stödmaterial och spridning

- sprida resultatet av utbildningspaketet för att stödja skolhuvudmän i vilka framgångsfaktorerna varit och vad som föranlett satsningarna,
- fortsätta utveckla stödmaterial om vägledning med inriktning mot mångkulturalitet och nyanlända samt mot vuxenutbildningen,
- publicera stöd för huvudmän för att genomföra den obligatoriska praoen i grundskolan, praohandledarstöd till arbetslivet och ett material för att stödja lärares undervisning kring prao.
- identifiera i läroplanerna var studie- och yrkesvägledningen är kopplad till det centrala innehållet och kunskapskraven för att stödja arbetet med studie- och yrkesvägledning som hela skolans ansvar,
- uppmärksamma och sprida hur studie- och yrkesvägledning kan motverka segregationens mekanismer och bryta traditionsbundna val,
- ta fram ett diskussionsunderlag om digitalisering för studie- och yrkesvägledare,

- utveckla kunskapsområdet karriärkompetens (CMS) i en svensk kontext,
- ta tillvara erfarenheterna från genomförda insatser för att underlätta övergångar mellan gymnasieskolan och arbetslivet för elever med funktionsnedsättningar in i skolutvecklingsinsatser som gäller etablering på arbetsmarknaden för dessa elever (RB18),

Uppföljning och samverkan

- följa upp kvaliteten i Skolverkets kurser för studie- och yrkesvägledare, skolledare och lärare runt om i landet,
- ur ett elevperspektiv, och i samråd med Skolverkets analysavdelning, följa upp skolor som deltagit i utbildningspaketet skola-arbetsliv och arbetar med studie- och yrkesvägledning i undervisningen,
- fortsätta samverkan med andra myndigheter som arbetar med vägledningsfrågor.